

УДК 343.37(477)

Г. А. ПАЦЕЛЯ,*ад'юнкт**Харківського національного університету внутрішніх справ***ОБ'ЄКТ УХИЛЕННЯ ВІД ПОВЕРНЕННЯ ВИРУЧКИ В ІНОЗЕМНІЙ ВАЛЮТІ**

Розглянуто проблеми визначення родового об'єкта злочинів у сфері господарської діяльності. Обґрунтовано доцільність класифікації цих злочинів залежно від видового об'єкта. Визначено безпосередній об'єкт злочину, передбаченого ст. 207 Кримінального кодексу України, – ухилення від повернення виручки в іноземній валюті.

Проблема об'єкта злочину хоча й не нова, однак є однією з найдискусійніших у науці кримінального права. Правильне встановлення об'єкта злочину є важливою теоретичною й практичною проблемою, оскільки від чіткого визначення об'єкта злочину залежить точне встановлення ознак складу злочину та його місця в Особливій частині Кримінального кодексу України (далі – КК України). Об'єкт злочину є одним із показників суспільної небезпечності останнього і сприяє відмежуванню злочинного діяння від інших правопорушень.

У вітчизняній кримінально-правовій доктрині об'єкту злочину присвячено значну кількість досліджень, серед яких праці С. Б. Нікіфорова, Є. А. Фролова, М. І. Коржанського, В. К. Глістіна, В. Я. Тація, Г. П. Новосьолова, С. Б. Гавриша, А. В. Наумова, А. А. Піонтковського, А. М. Трайніна тощо. Названими вченими отримані вагомні результати в розробленні проблем об'єкта злочину. Та незважаючи на їхні значні наукові здобуття, дискусія з багатьох питань, що стосуються об'єкта злочину, в науці кримінального права триває й дотепер.

Особливо гостро зазначені питання виявляються щодо злочинів у сфері господарської діяльності, зокрема стосовно ухилення від повернення виручки в іноземній валюті. Слід зауважити, що проблема об'єкта вказаного злочину є на сьогодні дискусійною. Про це свідчать відсутність комплексного дослідження його об'єкта і та обставина, що узгодженої позиції стосовно поняття об'єкта ухилення від повернення виручки в іноземній валюті в теорії вітчизняного кримінального права немає. З огляду на це постає необхідність у визначенні об'єкта злочину, передбаченого статтею 207 КК України.

Метою даної статті є визначення родового об'єкта злочинів у сфері господарської діяльності, видового об'єкта та безпосереднього об'єкта складу злочину, передбаченого статтею 207 КК України.

Проблема **родового об'єкта** злочинів у сфері господарської діяльності належить до малорозроблених. Розділ VII КК України має назву «Злочини у сфері господарської діяльності», але він містить склади не лише тих злочинів, що посягають на зазначену сферу відносин, а й інших. Відзначений розділ через різномірність зібраних у ньому складів злочинів, до цього часу залишається таким, що потребує ретельного аналізу.

Єдиної думки щодо визначення родового об'єкта злочинів у сфері господарської діяльності на сьогодні не вироблено. Не було з цього приводу єдиної думки і в радянські та дорадянські часи. Після здобуття Україною незалежності відбувся перехід держави до ринкової економіки, у зв'язку з чим погляди на об'єкт господарських злочинів дещо трансформувалися. Але все ж єдності позицій з цього питання в науці не існує. У кримінально-правовій доктрині об'єктом злочинів, які чинний КК України відніс до злочинів у сфері господарської діяльності, визнають:

- нормальну, таку, що відповідає нормам чинного законодавства, господарську діяльність [1, с. 373];
- суспільні відносини, що виникають у процесі господарської економічної діяльності незалежно від форми власності і охороняються кримінальним правом від злочинних посягань [2, с. 26];
- правовідносини в цій сфері, які становлять систему господарювання [3, с. 35];
- суспільні відносини у сфері господарської діяльності [4, с. 185], державні фінанси [5, с. 84];
- суспільні відносини, що виникають у сфері виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів, робіт і послуг [6, с. 113];
- суспільні відносини, які регулюють порядки зайняття господарською (підприємницькою), банківською діяльністю [7, с. 7];
- господарські відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської

діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання [8, с. 68];

– нормальне функціонування суспільних відносин, що виникають у процесі виробництва, розподілу, обміну і споживання товарів та послуг [9, с. 5];

– правильну, таку, що відповідає інтересам держави і народу України, господарську діяльність усіх суб'єктів такої діяльності, незалежно від форм власності [10, с. 26];

– суспільні відносини, які існують у сфері господарської діяльності на основі справедливих ринкових відносин і охороняються державою в інтересах усього суспільства й окремих його суб'єктів [11, с. 52].

Вищенаведене дає підстави для висновку, що, визначаючи родовий об'єкт, учені виходять переважно із розуміння об'єкта злочину саме як суспільних відносин. Ми підтримуємо правників у тому, що родовим об'єктом злочинів у сфері господарської діяльності є суспільні відносини, які в ній виникають.

Проте запропоноване рішення проблеми родового об'єкта злочинів у сфері господарської діяльності і визначення місця цих злочинів у системі суспільно небезпечних діянь, передбачених Особливою частиною КК, мають паліативний характер, оскільки не дають можливості визначити систему цих злочинів, тобто встановити їх внутрішню структуру [12, с. 17]. Серед масиву посягань на господарську діяльність, передбачених у розділі VII КК України, вчені виділяють окремі види, групи, підгрупи чи типи діянь, які згруповано за видовим об'єктом.

Для вирішення доцільності такого завдання, як виокремлення видових груп злочинів усередині родового об'єкта, необхідно розглянути питання класифікації об'єктів злочинів у науці кримінального права.

У теорії існують різні погляди на класифікацію об'єктів злочину, з яких найпоширенішою є думка, згідно з якою вони поділяються «по вертикалі» на загальний, родовий та безпосередній об'єкти, тобто залежно від ступеня їх узагальнення. Ця теорія була запропонована в 1938 р. В. Д. Меньшагінін і цілком відповідає потребам теорії й практики, є логічною, оскільки ґрунтується на співвідношенні філософських категорій «загальне», «особливе» і «окреме» [1, с. 110].

Окрім вищенаведеної тріади (загальний, родовий та безпосередній об'єкти), в класифікації об'єкта злочину виділяють двоступеневу й чотириступеневу класифікації. Щодо двоступеневої класифікації, то вона не знайшла достат-

ньої підтримки серед учених, тому не будемо на ній зупинятися.

Чотириступенева класифікація полягає в тому, що класичний поділ об'єктів злочину (загальний, родовий, безпосередній) розширюється за рахунок виділення з родового об'єкта злочину видового об'єкта як суспільних відносин одного виду. Уперше таку класифікацію запропонував Є. А. Фролов. На думку вченого, видовий об'єкт – це сукупність суспільних відносин усередині родового об'єкта, які відображають один і той самий інтерес учасників цих відносин або виражають хоча й неідентичні, але вельми тісно взаємозв'язані інтереси. Ця позиція була підтримана й іншими правниками.

Слід зазначити, що сучасні російські вчені широко застосовують чотириступеневу класифікацію об'єктів злочину, і не лише в теорії. Так, на відміну від чинного КК України, побудованого за зразком класичного триступеневого поділу об'єктів злочину на три види (загальний, родовий, безпосередній), Особлива частина чинного КК Російської Федерації побудована за зразком чотириступеневої класифікації, а саме: вона поділена не лише на розділи (за родовим об'єктом), але й у межах розділів – на глави (за видовим об'єктом) [5, с. 76]. Утім Особлива частина КК Російської Федерації є не єдиним прикладом використання на практиці чотириступеневої класифікації об'єктів. За таким же принципом побудовані Особливі частини кримінальних кодексів Республіки Азербайджан, Республіки Білорусь, Республіки Болгарія, Республіки Таджикистан, Республіки Узбекистан тощо.

Суттєве ускладнення й урізноманітнення системи суспільних відносин у зв'язку з розбудовою економіки в державі призводить до того, що триступенева класифікація не в усіх випадках може задовольнити науку кримінального права. Так, у межах однієї родової групи часто об'єднані декілька видів злочинних посягань, яким притаманні певні відмінності, а тому не можна повною мірою описати співвідношення суспільних відносин між такими групами, застосовуючи триступеневу класифікацію. У зв'язку з цим вітчизняні вчені при дослідженні окремих груп злочинів дедалі частіше використовують категорію видового об'єкта [14, с. 27–28; 15, с. 67–69; 16, с. 8–9]. Ми також вважаємо цілком виправданим удосконалення класифікації за допомогою виділення видового об'єкта злочину, особливо щодо злочинів у сфері господарської діяльності.

Вважаємо, що видовий об'єкт слід розглядати як частину родового об'єкта, яка об'єднує

в межах останнього групи близьких між собою суспільних відносин. Видовий об'єкт співвідноситься з родовим як частина і ціле або як вид із родом [5, с. 84].

Проблема видового об'єкта полягає ще й у тому, що різні дослідники в межах однієї родової групи виділяють різну кількість видових груп. Це стосується і злочинів у сфері господарської діяльності. Крім того, навіть до однакових за змістом (за назвою) видових груп учені включають різні склади злочинів.

Наприклад, досліджуваний нами склад злочину (ст. 207 КК України) Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін у підручнику з кримінального права відносять до типу «злочини в сфері фінансових інтересів держави і інших учасників господарської діяльності». До цієї самої групи вищевказані автори підручника включають склади злочинів, передбачені статтями 199, 200, 201, 208, 210, 211, 212, 212-1, 204, 215 і 216 КК України [4, с. 186]. М. М. Панов усі вищеперелічені склади злочинів також об'єднує в одну видову групу, але називає її інакше, а саме – злочини у сфері кредитно-фінансової, банківської і бюджетної систем України [12, с. 18]. Н. О. Гуторова до групи під назвою «відносини щодо регулювання грошового обігу, валютного регулювання та валютного контролю» включає лише чотири склади злочинів, а саме ті, що передбачені статтями 199, 207, 208, 214 КК України [5, с. 84–89, 338–339].

Принципово іншу і, на нашу думку, найбільш вдалу позицію серед вітчизняних науковців відстоює О. О. Дудоров. На відміну від інших, залежно від видового об'єкта учений пропонує класифікувати злочини у сфері господарської діяльності на 10 груп, а саме: 1) злочини проти порядку обігу грошей, цінних паперів, інших документів; 2) злочини проти системи оподаткування; 3) злочини проти системи бюджетного регулювання; 4) злочини проти системи валютного регулювання; 5) злочини проти порядку переміщення предметів через митний кордон України; 6) злочини проти порядку зайняття підприємницькою та іншою господарською діяльністю; 7) злочини проти прав і законних інтересів кредиторів; 8) злочини проти добросовісної конкуренції і антимонопольної діяльності; 9) злочини проти прав і законних інтересів споживачів; 10) злочини проти порядку приватизації [17, с. 21–22]. Злочини, відповідальність за які передбачена у статтях 207 та 208 КК України, учений відносить до злочинів проти системи валютного регулювання. Таку кількість виокремлених видів О. О. Дудоров пояснює різнохарактерністю, неоднорідністю

посягань, а також своїм прагненням до максимальної конкретизації з метою уникнення суб'єктивізму.

Підтримуючи позицію О. О. Дудорова, можемо зазначити, що під **видовим об'єктом** злочинів, передбачених статтями 207, 208 КК України, слід розуміти сукупність охоронюваних кримінальним законом суспільних відносин, що виникають у процесі валютного регулювання.

На підставі поняття видового об'єкта можна визначити і безпосередній об'єкт злочину, відповідальність за який передбачена у ст. 207 КК України.

Ухилення від повернення виручки в іноземній валюті чинний КК України визначає як умисне ухилення службових осіб підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності або осіб, які здійснюють господарську діяльність без створення юридичної особи, від повернення в Україну у передбачені законом строки виручки в іноземній валюті від реалізації на експорт товарів (робіт, послуг) або інших матеріальних цінностей, отриманих від цієї виручки, а також умисне приховування будь-яким способом такої виручки, товарів або інших матеріальних цінностей.

Питання визначення безпосереднього об'єкта ухилення від повернення виручки в іноземній валюті також є дискусійним. Зокрема його визначають як суспільні відносини у сфері валютного регулювання та валютного контролю [4, с. 191] або як бюджетну систему України, стабільність валютного ринку, порядок здійснення валютних операцій [18, с. 387]. Вважаємо, що такі визначення не є достатньо конкретизованими, до того ж перше з них нічим не відрізняється від поняття видового об'єкта. Дане питання не одержало свого однозначного вирішення й у монографічних дослідженнях [19, с. 76; 20, с. 102; 17, с. 292].

Російські колеги при дослідженні складу злочину, передбаченого ст. 193 (неповернення з-за кордону коштів в іноземній валюті) КК Російської Федерації, також мають суперечливі погляди на об'єкт зазначеного злочину [22, с. 61; 23, с. 82; 24, с. 291].

Серед проаналізованих нами вітчизняних та зарубіжних позицій щодо формулювання поняття безпосереднього об'єкта вказаного злочину найбільш поширеним у теорії кримінального права, до якого найчастіше схиляються вчені в своїх дослідженнях, є визначення, запропоноване О. О. Дудоровим. Учений вважає, що **основним безпосереднім об'єктом** при ухиленні від повернення виручки в іноземній

валюті є встановлений порядок здійснення зовнішньоекономічної діяльності в частині проведення міжнародних валютних розрахунків, покликаний забезпечувати надходження валютних коштів і формування валютних резервів держави. **Додатковий безпосередній об'єкт** – це закріплений законодавством порядок формування доходної частини бюджету за рахунок збирання податків, зборів, інших обов'язкових платежів [17, с. 292]. Ми також підтримуємо позицію вищезазначеного автора і вважаємо, що його визначення є найбільш вдалим, логічним та простим для сприйняття.

Висновки. Родовим об'єктом злочинів у сфері господарської діяльності є суспільні відносини, що виникають у цій сфері. Видовим об'єктом злочину, передбаченого ст. 207 КК України, – ухилення від повернення виручки в іноземній валюті – слід розуміти як сукупність охоронюваних кримінальним законом суспіль-

них відносин, що виникають у процесі валютного регулювання. Найбільш близьким за видовим об'єктом до складу злочину, передбаченого ст. 207 КК України, є склад злочину, передбачений ст. 208 КК України.

Безпосередній об'єкт при ухиленні від повернення виручки в іноземній валюті слід розглядати через основний і додатковий об'єкти, оскільки зазначений злочин одночасно завдає шкоди кільком суспільним відносинам. Отже, основний безпосередній об'єкт – це встановлений порядок здійснення зовнішньоекономічної діяльності в частині проведення міжнародних валютних розрахунків, покликаний забезпечувати надходження валютних коштів і формування валютних резервів держави, додатковий безпосередній об'єкт – це закріплений законодавством порядок формування доходної частини бюджету за рахунок збирання податків, зборів, інших обов'язкових платежів.

Список використаної літератури

1. Уголовное право Украины. Общая и Особенная части : учебник / под ред. Е. Л. Стрельцова. – Харьков : Одиссей, 2002. – 672 с.
2. Панов М. М. Кримінальна відповідальність за незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків : монографія / М. М. Панов ; за наук. ред. В. І. Борисова. – Х. : Право, 2009. – 184 с.
3. Мойсик В. Р. Про об'єкт і предмет шахрайства з фінансовими ресурсами / В. Р. Мойсик // Вісник Верховного Суду України. – 2002. – № 1. – С. 34–41.
4. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 4-те вид., перероб. і допов. – Х. : Право, 2010. – 608 с.
5. Гуторова Н. О. Кримінально-правова охорона державних фінансів України : монографія / Н. О. Гуторова. – Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2001. – 384 с.
6. Тітов М. М. Особливості кваліфікації господарських злочинів : навч. посіб. / М. М. Тітов, А. О. Ляш. – К. : Ун-т «Україна», 2007. – 190 с.
7. Цимбал П. В. Кримінальна відповідальність за злочини в сфері господарської діяльності : навч. посіб. / П. В. Цимбал, Л. В. Левицька, Т. О. Мудряк, О. В. Сіренко. – Ірпінь : Нац. акад. ДПС України, 2004. – 112 с.
8. Марко С. І. Кримінально-правова характеристика виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою збуту або збуту підроблених грошей, державних цінних паперів, паперів чи білетів державної лотереї : монографія / С. І. Марко. – Л. : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2010. – 248 с.
9. Перепелица А. И. Уголовная ответственность за преступления в сфере финансовой деятельности и обращения ценных бумаг. Комментарий к действующему законодательству / А. И. Перепелица. – Харьков : Одиссей, 1998. – 128 с.
10. Воробей П. А. Кримінальна відповідальність за незаконну торговельну діяльність : монографія / П. А. Воробей ; [за ред. В. К. Матвійчука]. – К. : Укр. акад. внутр. справ, 1996. – 116 с.
11. Радутний О. Е. Кримінальна відповідальність за незаконне збирання, використання та розголошення відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю : монографія / О. Е. Радутний – Х. : Ксилон, 2008. – 202 с.
12. Панов М. Об'єкт і система злочинів у сфері господарської діяльності / М. Панов, М. Панов // Юридична Україна. – 2010. – № 5. – С. 13–18.
13. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, Л. М. Кривоченко та ін. ; за ред. В. Я. Сташиса, В. Я. Тація. – 3-тє вид., перероб. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2007. – 496 с.
14. Мопсик В. Р. Кримінальна відповідальність шахрайство з фінансовими ресурсами в Україні: аналіз правотворчості та правозастосування : монографія / В. Р. Мопсик. – К. : Атіка – Н, 2010. – 244 с.
15. Радутний О. Е. Кримінальна відповідальність за незаконне збирання, використання та розголошення відомостей, що становлять комерційну таємницю (аналіз складів злочинів) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Радутний Олександр Едуардович. – Х., 2002. – 204 с.
16. Дзюба Ю. П. Кримінальна відповідальність за викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем, або їх

пошкодження (аналіз складу злочину) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Ю. П. Дзюба. – Х., 2008. – 19 с.

17. Дудоров О. О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика : монографія / О. О. Дудоров. – К. : Юрид. практика, 2003. – 924 с.

18. Уголовное право Украины. Общая и Особенная части : учебник / под ред. Е. Л. Стрельцова. – Харьков : Одиссей, 2002. – 672 с.

19. Гуторова Н. А. Преступления в сфере хозяйственной деятельности: раздел VII Особенной части Уголовного кодекса Украины с научно-практическими комментариями / Н. А. Гуторова. – Харьков : Одиссей, 2003. – 526 с.

20. Злочини в сфері господарської діяльності за Кримінальним кодексом України та в судовій практиці : наук.-практ. комент. / [уклад. В. М. Киричко, О. І. Перепелиця] ; за заг. ред. В. Я. Тація. – Х. : Право, 2010. – 784 с.

21. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 3-тє вид., перероб. та допов.. – К. : Атіка, 2004. – 1056 с.

22. Струкова А. А. Невозвращение из-за границы средств в иностранной валюте: уголовно-правовая характеристика / А. А. Струкова. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2002. – 224 с.

23. Витвицкий А. А. Преступления в сфере внешнеэкономической деятельности (криминологические и уголовно-правовые аспекты) : учеб. пособие / А. А. Витвицкий. – Ростов н/Д : МарТ, 2003. – 122 с.

24. Гаухман Л. Д. Преступления в сфере экономической деятельности / Л. Д. Гаухман, С. В. Максимов. – М. : Учеб.-консульт. центр «ЮрИнфоР», 1998. – 296 с.

Надійшла до редколегії 15.06.2011

ПАЦЕЛЯ Г. А. ОБЪЕКТ УКЛОНЕНИЯ ОТ ВОЗВРАЩЕНИЯ ВЫРУЧКИ В ИНОСТРАННОЙ ВАЛЮТЕ

Рассмотрены проблемы определения родового объекта преступлений в сфере хозяйственной деятельности. Обоснована целесообразность классификации этих преступлений в зависимости от видового объекта. Определен непосредственный объект преступления, предусмотренного ст. 207 Уголовного кодекса Украины, – уклонение от возвращения выручки в иностранной валюте.

PATSELIA G. OBJECT OF EVASION OF RETURNING RECEIPTS IN FOREIGN CURRENCY

The problems of determination of generic object of crimes in the sphere of economic activity are reviewed. The reasons to classify these crimes depending on generic object are grounded. The direct object of the crime set in the article 207 of Criminal Code of Ukraine which is evasion of returning receipts in foreign currency is defined.

УДК 343.54

Д. І. БОРОВИЦЬКИЙ,

ад'юнкт

Харківського національного університету внутрішніх справ

СОЦІАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 301 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ В ЧАСТИНІ РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ПОРНОГРАФІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ ЗА УЧАСТЮ ДІТЕЙ

Розглянуто питання соціальної обумовленості криміналізації злочинів проти дітей у сфері суспільної моралі. Визначено та проаналізовано основні фактори соціальної обумовленості криміналізації злочинів проти дітей у сфері суспільної моралі.

Останнім часом різке зростання кількості злочинів, скоєних проти дітей у сфері суспільної моралі, в загальній структурі злочинності в Україні змусило звернути увагу не тільки на процес притягнення винних до відповідальності, але й до усунення причин, котрі зумовили виникнення такого складу злочину. Такими причинами є насамперед зниження рівня морально-етичного виховання населення нашої

держави та розвиток комп'ютерних технологій, завдяки яким у злочинців зростають можливості розповсюдження порнографічної продукції за участю дітей, та збільшується кількість її споживачів. Усе це впливає на нестійку дитячу психіку, що без належного контролю може бути спотворена аморальними діями третіх осіб. Наведене свідчить, що на передній план виходить проблема встановлення